

УДК 342.25: (061.1 ЄС)

DOI: 10.26565/2075-1834-2020-29-12

ПРАВО МУНІЦИПАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Гришко Л. М.,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
науково-дослідного інституту
державного будівництва
та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України,
м. Харків, вул. Чернишевського, 80
e-mail: gryshko.lm@gmail.com
orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0347-1118>

АНОТАЦІЯ: у статті досліджено конституційно-правове регулювання права комунальної власності в державах-членах ЄС. Відзначено, що у конституціях держав-членів переважно оминається поняття, яким позначається власність місцевого самоврядування. Водночас, конституції закріплюють питання матеріально-фінансової основи. Як правило, у перекладах з мов держав-членів на англійську застосовується поняття «муніципальна власність», «власність місцевого самоврядування» або «публічна власність». У конституціях цих країн зустрічаються принципи матеріально-фінансової самостійності, гарантії місцевого самоврядування, рідше передбачається гарантія власності місцевого самоврядування.

Нормативна основа права муніципальної власності визначається також законом про місцеве самоврядування, а іноді і спеціальним законом про муніципальну власність та локальними актами. Законами про муніципальну власність закріплено основні принципи управління муніципальною власністю. Відзначається, що управління здійснюється в інтересах населення муніципалітету та з турботою про «добре врядування» (good governance). Констатується, що наявність спеціального закону про власність місцевого самоврядування не вирішує усіх питань систематизації законодавства у цій сфері.

Підсумовується, що при дослідженні понятійного апарату у сфері муніципальної (комунальної) власності, основне значення має саме сутність даного права. У законодавстві цих країн зустрічаються обидва поняття: «муніципальна» та «комунальна власність». Ці поняття слід розглядати як синоніми і для зручності позначення цієї форми власності у державах-членах ЄС допустимо застосування поняття «муніципальна власність». Наведено приклади вживання обох понять у конституційно-правових актах.

У статті зроблено висновок, що не залежно від того хто виступає у відповідності до законодавства суб'єктом, який наділяється цим правом, демократичні держави передбачають гарантії управління об'єктами муніципальної власності в інтересах громади, звертається увага на об'єкти, які перебувають у постійній експлуатації жителями комун/общин.

Наголошується на безпосередньому зв'язку між повноваженнями органів місцевого самоврядування, інтересами та потребами громади та муніципальною власністю. Те, як органи місцевого самоврядування здійснюють функціональне розмежування об'єктів муніципальної власності, впливає на рішення щодо придбання, примноження та розпорядження ними. В управлінні нерухомістю місцевого самоврядування у цих країнах звертається увага на об'єкт управління, цілі та основну мету, основні принципи прийняття рішень та ін.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: право муніципальної власності, муніципальна власність, комунальна власність, публічна власність, органи місцевого самоврядування.

ПРАВО МУНИЦИПАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В ГОСУДАРСТВАХ-ЧЛЕНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА: ВОПРОСЫ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Гришко Л. Н.,

кандидат юридических наук,
старший научный сотрудник
научно-исследовательского института
государственного строительства
и местного самоуправления
Национальной академии правовых наук Украины,
г. Харьков, ул. Чернышевского, 80
e-mail: gryshko.lm@gmail.com
orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0347-1118>

АННОТАЦИЯ: в статье исследованы конституционно-правовое регулирование права коммунальной собственности в государствах-членах ЕС. Отмечено, что в конституциях государств-членов преимущественно обходится вниманием понятие, которым обозначается собственность местного самоуправления. В то же время, конституции закрепляют вопросы материально-финансовых основ. В конституциях государств-членов ЕС встречаются принцип материально-финансовой самостоятельности, гарантии местного самоуправления, реже предусматривается гарантия собственности местного самоуправления.

Нормативная основа права муниципальной собственности определяется также законом о местном самоуправлении, а иногда и специальным законом о муниципальной собственности и локальными актами. Законами о муниципальной собственности закреплены основные принципы управления муниципальной собственностью. В законодательстве этих стран встречаются оба понятия: «муниципальная» и «коммунальная собственность». Приведены примеры закрепления этих понятий в конституционно-правовых актах.

Отмечается непосредственная связь между полномочиями органов местного самоуправления, интересами и потребностями общины и муниципальной собственностью. В управлении недвижимостью местного самоуправления в этих странах обращается внимание на объект управления, основные цели, основные принципы принятия решений и др. вопросы.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: право муниципальной собственности, муниципальная собственность, коммунальная собственность, публичная собственность, органы местного самоуправления.

RIGHT OF MUNICIPAL PROPERTY IN THE STATES OF THE EUROPEAN UNION: THE ISSUES OF CONSTITUTIONAL AND LEGAL REGULATION

Liliia Hryshko,

candidate of Juridical Science,
senior Researcher (Scientific Research
Institute of State Building of the NALS
(NATIONAL ACADEMY OF LEGAL SCIENCES)
of Ukraine,
Kharkiv, Chernyshevskoho st., 80
e-mail: gryshko.lm@gmail.com
orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0347-1118>

ANNOTATION: the article deals with the constitutional and legal regulation of the right of municipal property in member countries of the EU. It is noted that the constitutions of the Member States mostly ignore the concept of ownership of local self-government. At the same time, the constitutions reinforce the issue of material and financial basis. As a rule, the translation from the languages of the member countries of the EU into English uses the notion of «municipal property», «local government property» or «public property». In the constitutions of the member countries of the EU, the principle of financial and financial autonomy, guarantees of local self-government are found.

The legal basis of municipal property rights is also determined by the local government law, and sometimes by a municipal property law and local acts. The municipal property laws set out the basic principles of municipal property management. It is noted that the management is in the interest of the population of the municipality and with the care of «good governance». It is stated that the existence of a special law on the property of local self-government does not solve all issues of systematization of legislation in this area.

It is summarized that in the study of the conceptual apparatus in the sphere of municipal (communal) property, the essence of this right is of fundamental importance. In the legislation of these countries there are both concepts: «municipal» and «communal property». These concepts should be regarded as synonymous and for the convenience of designating this form of ownership in the EU Member States, it is permissible to apply the concept of «municipal property». Examples of application of both concepts in constitutional legal acts are given.

The article concludes that, regardless of the subject of the right of municipal property, democratic states provide guarantees for the management of municipal property for the benefit of the community; attention is paid to objects that are in permanent exploitation by residents of communes.

The author note the direct link between the powers of local governments, the interests and needs of the community and municipal property. Functional delineation of municipal property by local governments influences the decision to acquire,

multiply and dispose of them. Local government real estate management in these countries draws attention to the object of management, goals and main purpose, basic decision-making principles, etc.

KEY WORDS: the right of municipal property, municipal property, community property, public property, local self-government bodies.

Постановка проблеми: досвід у сфері муніципальної власності держав-членів Європейського Союзу (далі – ЄС) за різних моделей місцевого самоврядування, в умовах європейської інтеграції та муніципальної реформи, представляє значний інтерес для української конституційно-правової теорії та практики.

Очевидно, що не існує універсальної моделі правового регулювання та порядку реалізації права муніципальної власності для усіх країн. На конституційні відносини у цій сфері впливають значна кількість політичних, економічних, культурних факторів, а також місцеві особливості та наявність досвіду успішного управління об'єктами муніципальної власності. Ці фактори пояснюють чому зміни у сфері реалізації права муніципальної власності в різних країнах відбуваються різними темпами та масштабами. Реформи запроваджується у разі необхідності підвищення якості послуг, що надаються громадам, соціально-економічних змін, нестачі фінансових ресурсів та дефіциту місцевого бюджету [20, с. 13].

Актуальність. Актуальність визначення конституційно-правового регулювання права муніципальної власності підсилюється процесами децентралізації та потребою розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади. Для України проблематика реформування конституційно-правового регулювання права власності територіальної громади включає в себе критичну оцінку конституційних норм, якими визначено загальні засади даної форми власності.

Крім того, сьогодні в Україні існує проблема нерівномірності розвитку територіальних громад, що значною мірою пов'язано з низьким рівнем ефективності функціонування комунальної власності, оскільки лише ринкові механізми не завжди спроможні подолати серйозні територіальні відмінності у рівнях життя населення. Одним зі шляхів розв'язання цих питань може стати опанування досвіду розвинених європейських країн щодо формування комунальної власності [2, с. 39]. На подолання аналогічних проблем направлена політика держав-членів ЄС. Наприклад, для Німеччини також є характерним зростання економічного розриву між муніципалітетами [15].

Мета статті: характеристика конституційно-правового регулювання права муніципальної власності у державах-членах ЄС.

Завдання: надати загальну характеристику конституційно-правовому регулюванню права муніципальної власності в державах-членах ЄС; розкрити особливості закріплення права комунальної власності у конституціях держав-членів ЄС; розкрити особливості понятійного апарату у сфері права муніципальної власності.

Огляд праць з даної проблематики. Існує значна кількість досліджень у сфері реформування місцевого самоврядування в аспекті європейської інтеграції та переймання зарубіжного досвіду. Більшою чи меншою мірою існуючі дослідження регіоналізації, децентралізації та місцевого самоврядування торкаються окремих аспектів проблематики права муніципальної власності в державах-членах ЄС.

Серед нещодавніх праць слід відзначити монографічне дослідження В. Л. Федоренко та О. М. Чернеженко присвячене конституційним моделям місцевого самоврядування у державах-учасниках ЄС, Швейцарії та Україні. Проте, з огляду на поставлену проблематику, зрозуміло, що питання муніципальної власності не є ключовими [12]. Н. О. Сидоренко аналізує законодавче та інституційне забезпечення існуючих перетворень, наводить можливі напрямки реформування української системи місцевого самоврядування в умовах європейської інтеграції [10].

В. І. Кравченко у своїй праці, що присвячена місцевим фінансам України приділяє увагу зарубіжному досвіду у цій сфері, торкаючись питань особливостей реалізації прав комунальної власності, зарубіжного досвіду розвитку комунального кредиту, фінансів муніципальних підприємств і муніципальних платежів у зарубіжних країнах, досвід організації громадських послуг, регіональної фінансової політики та досвіду фінансового вирівнювання у зарубіжних країнах та ін. [7, с. 185, 214, 224, 245, 294, 319].

А. О. Новак проводить порівняльно-правовий аналіз делегування повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування в Україні та країнах-членах ЄС. Звертається увага на приклади зарубіжного законодавства щодо укладення договорів про передачу матеріальних і фінансових ресурсів для здійснення повноважень, переданих за законом. В якості приклада наводиться Закон Французької Республіки «Про розподіл повноважень між комунами, департаментами, регіонами й державою» 1983 р. № 83-8, який визначає порядок (у тому числі договірний) передачі вказаних повноважень. Цей закон є діючим, хоча й зі значними змінами, останні з яких внесено у березні 2020 р., що свідчить, що реформа триває [9].

О. Є. Куц розкриває зарубіжний досвід оптимального співвідношення різних форм власності у комунальному господарстві, звертає увагу на досвід передачі з муніципальної до державної власності, практику щодо передачі муніципальної власності у приватну власність та ін. [8]. Т. Г. Барабаш досліджує питання формування комунальної власності в європейських країнах та її вплив на місцеві фінанси [2, с. 39]. В.М. Алексєєв в межах дослідження організаційно-теоретичних засад удосконалення управління комунальною власністю в Україні приділяє увагу досвіду формування і управління комунальною власністю у зарубіжних країнах, у тому числі держав-членів ЄС. Вчений звертає увагу на висновки А. Анта, зазначаючи, що сутність європейської місцевої демократії, з поміж іншого, полягає у достатності коштів для виконання своїх функцій, а також збирання податків, здійснення приватизації власності на муніципальну землю, нерухомість, тощо [1, с. 47-54].

Сутність управління публічною та приватною нерухомістю (спільне та відмінне) на прикладі Польщі розкриває польська вчена М. Троянек (Magia Trojanek). Зокрема, звертається увага на об'єкт управління, цілі та основну мету, основний принцип прийняття рішень та ін. Слід відзначити, що одна із наведених характеристик публічної власності, у першу чергу, це забезпечення виконання статутних завдань, реалізації функцій та повноважень органів місцевого самоврядування в інтересах громади [20, с. 12]. Модель управління муніципальним житловим фондом на прикладі Польщі досліджував А. Макзінські (Andrzej Muczyński), розкриваючи практику управління муніципальними житловими фондами [13, с. 57-58].

Слід також відзначити працю щодо ролі конституцій держав-членів ЄС в європейському та глобальному управлінні за редакцією А. Албі (Anneli Albi) та С. Бадатзкі (Samo Bardutzky), присвяченій питанням демократії, правам людини та верховенству права. Колектив вчених з конституційного права проводять детальний аналіз конституційних перетворень, пов'язаних із демократизацією та членством в ЄС. Праця розкриває двадцять дев'ять поглиблених національних звітів. Наприклад, у своїй праці вчені звертають увагу, що Конституція Італії продовжує обмежувати сферу дій регіонів та місцевих органів влади у сфері питань регіональних та місцевих фінансів, вводячи нові обмеження для місцевого самоврядування. Наприклад, у відповідності до ст. 119 Конституції Італії: «Комуни, провінції, метрополітенські міста та регіони мають автономію щодо надходжень і витрат власних бюджетів за умови зобов'язання їх збалансувати та сприяти дотриманню економічних та фінансових обмежень передбачених законодавством ЄС» [21, с. 497].

Представлені дослідження у сфері місцевого самоврядування держав-членів ЄС свідчать про початок важливої і своєчасної наукової діяльності в умовах європеїзації. Перелічені проблеми підкреслюють важливість комплексного дослідження нормативного регулювання права муніципальної власності в державах-членах ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Етимологічно «комунальна власність» походить від поняття «комуна» (в перекладі з французької «commune» означає община, а з латинської – «communis» – спільний), тобто громади яка має право власності та управління. В основу поняття «муніципальна власність» покладено поняття «муніципалітет» (від лат. – місто з правом самоврядування) [3]. Як відзначає В. І. Кравченко, економічна суть комунальної власності в Україні така ж, як і муніципальної в зарубіжних країнах. Назва комунальна власність є синонімом поняття муніципальна власність. Термін комунальна власність вживається як загальноприйнятий поряд із терміном муніципальна власність у багатьох країнах із розвинутими традиціями місцевого самоврядування [7, с. 185].

У конституціях держав-членів ЄС переважно оминається поняття, яким позначається власність місцевого самоврядування, але є згадки про різні складові матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування. Як правило, у перекладах з мов держав-членів на англійську застосовується поняття «муніципальна власність», «власність місцевого самоврядування» або просто вживається поняття «публічна власність». Наприклад, у відповідності до п. «е» ч. 1 ст. 32 Конституції Угорщини вживається формулювання «власність місцевого самоврядування», а у частині шостій цієї ж статті передбачено, що власність органів місцевого самоврядування є публічною власністю, яка служить виконанню їхніх завдань [27]. У відповідності до Конституції Греції Адміністрація та управління місцевими справами належать органам місцевої влади, нижчим рівнем яких є муніципалітети та сільські громади. Інші рівні повинні бути визначені законом. Держава повинна піклуватися про забезпечення належними засобами для досягнення цілей органами місцевої влади. Закон регулює питання, пов'язані з наданням та розподілом серед зазначених органів податків або зборів, отриманих державою (ч.ч. 1, 6 ст. 102) [24]. Конституція Люксембургу у ст. 107 передбачає, що комуни представляють собою автономні колективи, що базуються на територіальній основі, мають статус юридичної особи і управляють своїми органами, своєю власністю та своїми власними інтересами [19]. Конституція Нідерландів передбачає, що податки, які можуть стягуватися адміністративними органами провінцій та муніципалітетів, та їх фінансові відносини з центральним урядом регулюються Актом парламенту (ч. 6 ст. 132) [25]. Таким чином закладається основа матеріальних гарантій місцевого самоврядування.

У законодавстві цих країн зустрічаються обидва поняття: «муніципальна» та «комунальна власність». Ці поняття слід розглядати як синоніми і для зручності позначення цієї форми власності у державах-членах ЄС допустимо застосування поняття «муніципальна власність». Наведемо кілька прикладів вживання цих понять. Наприклад, у законодавстві та німецькій науковій літературі вживається поняття «kommunale» [16; 17]. Крім того, якщо переглянути деякі конституції держав-членів ЄС мовою оригіналу, можна побачити, що більш коректним і ближчим за звучанням є саме поняття «комунальна» власність. Наприклад, Конституція Фінляндії, хоча не називає форму власності, проте у тексті вживається поняття органу місцевого самоврядування «Kunnallinen» (фін.). На офіційному сайті Міністерства юстиції Фінляндії розміщено текст Конституції кількома мовами. Так, § 121 фінською мовою має назву: «Kunnallinen ja muu alueellinen itsehallinto». Англійський переклад назви цього ж параграфу звучить наступним чином: «Section 121 - Municipal and other regional self-government», а російською мовою – «§ 121 Коммунальное и иное территориальное самоуправление» [23].

Іноді, поняття, яке застосовується до даної форми власності є особливим. Наприклад, Конституція Болгарії ст. 17 розрізняє приватну та публічну власність. Остання включає в себе державну та общинну (болг. – «общинската собственост»), тобто муніципальну. У відповідності до ст. 140 Конституції, муніципалітет має право власності на майно, яке використовує в інтересах територіальної громади (ст. 140), а правовий режим муніципальної визначається законом (ст. 17) [6].

Немає згадки про те, яку назву має власність місцевого самоврядування та про повноваження у цій сфері в конституції Австрії, де лише проголошується рівність муніципалітетів, як юридичних осіб, не залежно від кількості жителів (ст. 14b) [26]. Не містить положень щодо назви муніципальної власності і Конституція Бельгії, проте закріплює конкретні гарантії з поміж яких децентралізація повноважень, право відкриття рахунків та наявність власного бюджету [22]. Не згадується про поняття, яким позначається власність місцевого самоврядування і в конституціях Греції, Естонії, Ірландії, Італії, Латвії, Литви, Люксембургу, Німеччини, Франції та ін.

Нормативна основа права муніципальної власності визначається також законом про місцеве самоврядування, а іноді і спеціальним законом. У відповідності до Закону Польщі «Про місцеве самоврядування», співзвучнішим є поняття комунальної власності (mienie komunalne) (ст. 43). Правовому регулюванню даної форми власності присвячено Розділ 5 цього закону. Суб'єкти муніципальної власності самостійно приймають рішення про мету та спосіб використання активів, додержуючись вимог законодавства (ч. 1 ст. 45) [28].

У відповідності до ст. 14 Закону Латвії «Про самоврядування», органи місцевого самоврядування при виконанні своїх функцій самоврядування у передбаченому законом порядку мають право на придбання та відчуження рухомого та нерухомого майна, проводити приватизацію об'єктів власності, укладати правочини, а також здійснювати інші дії приватноправового характеру; повинні раціонально та доцільно використовувати у господарській діяльності рухоме та нерухоме майно самоуправління. У відповідності до ст. 21 цього Закону, дума – представницький орган місцевого самоврядування, приймає рішення щодо встановлення орендної плати за майно самоврядування, приймає рішення про продаж та купівлю і т.д. [5].

Конституція Литви 1992 р., у ст. 47 передбачає право місцевих органів влади (муніципалітетів) набувати у власність земельні ділянки несільськогосподарського призначення, необхідні для будівництва та експлуатації будівель та споруд, необхідних для їх безпосередньої діяльності [21, с. 1001].

Муніципалітет – єдиний адміністративний та територіальний рівень місцевого самоврядування в Болгарії. Це незалежна юридична особа, яка володіє майном і несе відповідальність за власний бюджет. Зокрема до повноважень муніципалітетів належить управління муніципальною власністю, комунальними компаніями та підприємствами, муніципальним бюджетом та позиками, а також муніципальною адміністрацією [18, с. 15]. Конституція Болгарії 1991 р. змінювалася чотири рази: у 2003, 2005, 2006 та 2007 роках. Конституційні поправки були внесені в контексті членства Болгарії в ЄС та, зважаючи на це, не всі стосуються безпосередньо цього питання. Третя група змін до Конституції не є тематично узгодженою і спрямована на вдосконалення різних аспектів Конституції. До них відносяться запровадження компетенції муніципальних рад визначати ставки місцевих податків за умов, у порядку та в межах, встановлених законодавством [21, с. 1099-1100].

У Болгарії діє спеціальний, який болгарською має назву «За общинската собственост» (далі – Закон про муніципальну власність). Цей закон регулює набуття, управління та розпорядження речами та майном – муніципальною власністю, якщо спеціальним законом не передбачено інше. У статті другій закону визначаються способи набуття даної форми власності. У свою чергу у відповідності до ст. 3 Закону про муніципальну власність поділяється на публічну та приватну. До публічної муніципальної власності відносяться майно та речі, які визначені законом, як об'єкти призначені для виконання функцій органів місцевого самоврядування та місцевої адміністрації, а також інші об'єкти нерухомості, призначені для постійного задоволення суспільних потреб місцевого значення, визначених муніципальною радою. Приватна муніципальна власність – це все інше майно та речі. Зокрема доходи

від речей та майна – публічної муніципальної власності є приватною власністю муніципалітету. Таким чином відбувається розрізнення муніципальної власності за призначення (функціями). При цьому, у відповідності до ст. 6 Закону Болгарії, муніципальна власність може змінювати своє призначення з публічного на приватне і навпаки. Це відбувається, якщо власність більше не виконує функцій органів місцевого самоврядування та місцевої адміністрації. У разі, якщо власність починає виконувати ці функції, то вона переводиться в публічну муніципальну власність. Рішення приймається радою у 2/3 голосів у разі переведення публічної у приватну і абсолютною більшістю голосів, якщо приймається рішення про переведення приватної власності у публічну. Органи місцевого самоврядування можуть розпоряджатися майном та речами, що відносяться до приватної муніципальної власності. Якщо інше не передбачено законом, на ці об'єкти поширюються загальні норми власності (ч. 3 ст. 7). Порожня нежитлова власність – приватна муніципальна власність, яка є необхідною для потреб муніципальних органів влади або юридичних осіб для обслуговування муніципального бюджету, може здаватися в оренду третім особам (ч. 1 ст. 14) [4].

Закон про муніципальну власність Болгарії вводить основні принципи управління муніципальною власністю. Управління здійснюється в інтересах населення муніципалітету та з опікою про «добре врядування» (good governance). Водночас, в межах одного закону не вдалося систематизувати усі норми, що визначають правовий режим муніципальної власності. До інших законів в тій чи іншій мірі, пов'язаних з режимом муніципальної власності відносяться: Конституція Республіки Болгарія; закони Болгарії: про власність; про державну власність; про місцеве самоврядування та місцеву адміністрацію; про право власності та використання земель сільськогосподарського призначення; про ліси; про дороги; про воду; про фізичну культуру та спорт; про медичні установи; про культурну спадщину; про просторове планування; про кадастр та реєстр власності; про муніципальні бюджети; про місцеві податки та збори [11].

У відповідності до закону про місцеве самоврядування Словаччини 1990 р., власність муніципалітету складають майно муніципалітету та майнові права. Муніципальна власність служить для виконання завдань муніципалітету, вона повинна покращуватися та відновлюватися, а також примножуватися, її загальна вартість повинна бути збережена. Безоплатна передача нерухомого майна муніципалітету є неприпустимою, крім випадків, передбачених законом. Власність муніципалітету може використовуватися в основному для громадських цілей, для ведення підприємницької діяльності та здійснення самоврядування муніципалітету. Власність муніципалітету, яка використовується для суспільних цілей (особливо для місцевих доріг та інших громадських територій), є загальнодоступною і може вільно експлуатуватися, якщо її використання не обмежене муніципалітетом. Власність муніципалітету та управління нею регулюються окремим законом (параграф 8) [30].

У 1991 р. у Словаччині прийнято Закон «Про муніципальну власність», який зі змінами діє до сьогодні. Метою Закону є визначення, які речі з майна Словацької Республіки передаються у власність муніципалітетів, та регулювання майнових відносин та управління муніципалітетами їх майном. Власність муніципалітету складається з нерухомого майна та рухомих активів, включаючи фінанси, а також дебіторської заборгованості та інші майнові прав, які належать муніципалітету згідно з цим Законом або які муніципалітет набуває у власність шляхом передачі зі Словацької Республіки відповідно до цього Закону чи спеціального акту, або набуває у результаті власної діяльності.

Даним Законом врегульовано наступні питання: передача власності муніципалітетам та муніципальні фінанси, зокрема визначено об'єкти, які не підлягають передачі муніципалітетам (Розділ 2); управління муніципальною власністю (збереження, відновлення та цільове використання власності та ін.) (Розділ 3) [29].

У відповідності до ч. 3 ст. 1 Закон «Про муніципальну власність» Словаччини не поширюється на: операції з цінними паперами, що регулюються спеціальними актами; розпорядження муніципальним майном, що регулюється спеціальними нормами; використання коштів, що регулюються спеціальними правилами [29]. Зокрема, йде мова про державний та муніципальний бюджети, питання щодо яких врегульовано окремими законами. Таким чином, у державі також діє Закон «Про бюджетні правила місцевого самоврядування» [32].

Закон Словаччини про столицю Братислава передбачає, що місто є окремою територіальною самоврядною та адміністративною одиницею Словацької Республіки. Братислава – це юридична особа, яка на умовах, встановлених законом, самостійно управляє власним майном, власним доходом та майном, що довірено їй. Міські округи – це юридичні особи, які на умовах, визначених законом та статутом, самостійно управляють власним майном та власними фінансовими ресурсами, а також майном, що довірено їм. Майно столиці, міські округи, набуття та управління регулюються спеціальним законом [31].

У відповідності до закону про місцеве самоврядування Польщі, муніципальна власність (mienie komunalne) – це майно та майнові права, що належать окремим муніципалітетам та їх об'єднанням, а також власність інших муніципальних юридичних осіб, у тому числі підприємств (ст. 43) [28]. В умовах

децентралізації в Польщі постає потреба у пристосуванні до нового об'єму повноважень органів місцевого самоврядування. Так, після переходу від централізовано планової житлової політики до орієнтованої на ринок національний уряд відійшов від прямого втручання у житловий сектор, зменшивши свої повноваження щодо координації та підтримки розвитку ринку житла. Одночасно, внаслідок децентралізації суспільних завдань та комуналізації державного майна, основна відповідальність за надання публічної допомоги щодо житла була передана місцевим органам влади. Тому вони зобов'язані проводити власну незалежну житлову політику відповідно до місцевих потреб та можливостей у рамках єдиних правил ринку житла та інституційних механізмів, встановлених на державному рівні. Основними завданнями цієї політики є створення умов для задоволення житлових потреб місцевого населення, особливо домогосподарств з низьким рівнем доходу та вразливих груп населення. Ці цілі досягаються органами місцевого самоврядування, шляхом використання переважно власних житлових фондів, які були включені до складу муніципальної власності шляхом безкоштовної передачі з державного сектору або набуті пізніше у іншому порядку.

Слід зазначити, що найбільші потреби в житлі покривали муніципалітети. Тому муніципальні житлові фонди на практиці є основою системи соціального житла в Польщі [13, с. 59]. Муніципальні житлові фонди складається здебільшого з муніципальних житлових приміщень, що здаються в оренду, а також нежитлових приміщень, які здаються в оренду для суспільних або комерційних цілей. Місцеві органи влади, як орендодавці соціальної сфери, несуть відповідальність за визначення умов та процедур оренди муніципальних житлових приміщень, особливо за визначення цільових груп, які можуть подати заявку на оренду цих помешкань, а також за прийняття рішення про обмеження доходів потенційних орендарів та встановлені інші критерії доступності до цих житлових фондів [13, с. 59-60].

У Польщі функції соціальних орендодавців у переважній більшості виконують безпосередньо муніципалітети. Фактично ці суб'єкти поєднують функції місцевих органів влади з роллю власника та суб'єкта надання послуг, а також розпорядника муніципального житлового фонду, призначеного для домогосподарств з низьким рівнем доходу, або для спеціальних цільових груп. Місцева влада має відносно велику автономію щодо встановлення орендної плати, продажу та прийняття стратегічних рішень щодо інвестицій у житловий фонд [13, с. 60].

Нормативну основу регулювання права муніципальної власності складають і локальні акти. Наприклад, у Болгарії широко практикується розробка місцевими радами стратегії управління муніципальною власністю. Так, у відповідності до Стратегії управління муніципальною власністю на період повноважень 2019-2023 рр. міської ради м. Пазарджик, муніципалітет є основною адміністративно-територіальною одиницею в Республіці Болгарія, в якій здійснюється місцеве самоврядування. Місцеве самоврядування виражається у праві та реальній можливості громадян та їх виборних органів самостійно вирішувати всі питання місцевого значення, які законом віднесено до їх компетенції, зокрема: комунальної власності, комунальних підприємств, муніципальних фінансів, податків та зборів, муніципального управління; структури та забудови території муніципалітету та його населених пунктів та ін. Стратегія включає: основні цілі, пріоритети та основні принципи придбання, управління та розпорядження майном – муніципальною власністю; основні характеристики різних видів нерухомості; бачення розвитку та управління муніципальною власністю; заходи щодо виконання окреслених пріоритетів Стратегії та ін. [11].

Здійснення класифікації муніципальної власності одна із загальноприйнятих рекомендацій в державах Європи. На підставі позитивного досвіду, розроблено рекомендації управління муніципальною нерухомістю. Зокрема, муніципальна власність повинна бути класифікована за її основними властивостями, або характеристиками, необхідними для виконання муніципальних функцій. Також рекомендується виокремлювати так звану «надлишкову» власність, зокрема ту, яка не є необхідною для виконання публічних цілей і може використовуватися для соціальних або комерційних цілей, у тому числі, для продажу [14, с. 24].

Незважаючи на істотні відмінності у сфері муніципальних перетворень щодо муніципальної власності, можна також вказати на певні загальні детермінанти універсального характеру, які сприяють підвищенню ефективності управління муніципальною власністю в Польщі. До таких, зокрема, належать: ведення реєстру публічної власності; класифікація власності з точки зору функцій, які вона виконує в процесі виконання завдань комун; характеристика майна, включаючи визначення балансової та ринкової вартості майна; розробка критеріїв вимірювання ефективності управління щодо окремих видів об'єктів власності; моніторинг витрат та впливу окремих видів майна та ін. Традиційно муніципальна нерухомість є матеріальною базою громади для виконання статутних завдань [20, с. 13-14].

При здійсненні класифікації муніципалітети мають визначити свої загальні та конкретні цілі та встановити критерії оцінювання, зокрема із урахуванням економічного розвитку та містобудування, соціальних цілей (підтримка вразливих категорій населення). Підхід до класифікації досить практичний. [20, с. 15].

Таким чином, при дослідженні понятійного апарату у сфері муніципальної власності, основне значення має саме сутність даного права. Незалежно від поняття, яке застосовується у цих державах можна виокремити спільні риси правового регулювання.

Висновки. З огляду на проведені дослідження слід зробити наступні висновки:

1. У конституціях держав-членів переважно оминається поняття, яким позначається власність місцевого самоврядування. Водночас, конституції закріплюють питання матеріально-фінансової основи. Як правило, у перекладах з мов держав-членів на англійську застосовується поняття «муніципальна власність», «власність місцевого самоврядування» або «публічна власність». У конституціях держав-членів зустрічаються принципи матеріально-фінансової самостійності, гарантії місцевого самоврядування, рідше передбачається гарантія власності місцевого самоврядування.

2. Нормативна основа права муніципальної власності, окрім конституцій, визначається також законодавством про місцеве самоврядування, а іноді і спеціальним законом про муніципальну власність та локальними актами. Законами про муніципальну власність закріплено основні принципи управління муніципальною власністю. Відзначається, що управління здійснюється в інтересах населення муніципалітету та з опікою про «добре врядування» (good governance). Наявність спеціального закону про власність місцевого самоврядування не вирішує усіх питань систематизації законодавства у цій сфері.

3. Не залежно від того хто виступає у відповідності до законодавства суб'єктом, який наділяється правом муніципальної власності (громада чи органи місцевого самоврядування), демократичні держави передбачають гарантії управління об'єктами муніципальної власності в інтересах громади, звертається увага на об'єкти, які перебувають у постійній експлуатації жителями комун/общин.

4. Слід відзначити безпосередній зв'язок між повноваженнями органів місцевого самоврядування, інтересами та потребами громади та муніципальною власністю. Те, як органи місцевого самоврядування здійснюють функціональне розмежування об'єктів муніципальної власності, впливає на рішення щодо набуття, примноження та розпорядження ними.

Повноваження органів місцевого самоврядування держав-членів ЄС у сфері права муніципальної власності є перспективним напрямом подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев В.М. Удосконалення управління комунальною власністю в Україні: організаційно-теоретичні засади. Чернівці, Технодрук, 2005. 216 с.
2. Барабаш Т.Г. Формування комунальної власності в європейських країнах та її вплив на місцеві фінанси. Наукові праці НДФІ 3 (40), 2007. С. 39-47.
3. Єліссєва Л.В. Муніципальна власність: економічний зміст та перспективи її трансформації в Україні в контексті світового досвіду. *Ефективна економіка*. 2012. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_8_11 (дата звернення: 15.04.2020).
4. Закон Бельгії «За общинската собственост»: в сила от 01.06.1996 г. (отразена деноминацията от 05.07.1999 г.). URL: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2133874691> (дата звернення: 15.04.2020).
5. Закон Латвії «О самоуправлених». 1994 г. (с изменениями и дополнениями 2019 г.). URL: [https://mvd.riga.lv/na/Samoupravlenija\(19_12_19\).pdf](https://mvd.riga.lv/na/Samoupravlenija(19_12_19).pdf) (дата звернення: 15.04.2020).
6. Конституция на Република България: в сила от 13.07.1991 г. (изм. и доп., от 18 Декември 2015 г.). URL: <https://www.parliament.bg/bg/const> (дата звернення: 15.04.2020).
7. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: Навч. посіб. К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. 487 с.
8. Куц О. Є. Закордонний досвід оптимального співвідношення різних форм власності в комунальному господарстві. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_2_10 (дата звернення: 15.04.2020).
9. Новак А. О. Порівняльно-правовий аналіз делегування повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування в Україні та країнах-членах ЄС. *Теорія і практика правознавства*. Вип. 2 (6), 201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_6 (дата звернення: 15.04.2020).
10. Сидоренко Н. О. Особливості запровадження реформ у системі органів місцевого самоврядування України в умовах європейської інтеграції. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbrnik/2014-02\(12\)/25.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbrnik/2014-02(12)/25.pdf) (дата звернення: 15.04.2020).
11. Стратегия за управление на общинска собственост за срока на мандат 2019 – 2023 г. на общински съвет Пазарджик (приета с Решение № 14 взето с Протокол № 3 от 30.12.2019 г.). URL: <https://pazardzhik.bg/bg/strategiya-za-upravlenie-na-obshtinska-sobstvenost-za-sroka-na-mandat-2019-2023-g-na-obshtinski-savet-pazardzhik> (дата звернення: 15.04.2020).
12. Федоренко В. Л. Чернеженко О.М. Конституційні моделі місцевого самоврядування у державах-учасницях ЄС, Швейцарії та Україні: монограф.; за ред. В.Л. Федоренка. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 288 с.
13. Andrzej Muczyński A comprehensive model of municipal housing stock management. URL: https://www.researchgate.net/publication/305270548_A_Comprehensive_Model_of_Municipal_Housing_Stock_Management (дата звернення: 15.04.2020).
14. Best Practice Guide for the Management of the Municipal Real Property in the Countries of the South-East Europe: Promise Project, May 25, 2012. URL: <http://www.southeast-europe.net/document.cmt?id=455> (дата звернення: 15.04.2020).
15. Growing economic gap between German municipalities: study. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2019-07/09/c_138212614.htm (дата звернення: 15.04.2020).
16. Kommunale Wohnungsbestände in Deutschland: Ergebnisse der BBSR-Kommunalbefragung 2015 / Redaktion Katina Gutberlet, Oktober 2017. 67 s. URL: https://www.bbsr.bund.de/BBSR/DE/Veroeffentlichungen/Sonderveroeffentlichungen/2018/kommunale-wohnungsbestaende-dl.pdf?__blob=publicationFile&v=3 (дата звернення: 15.04.2020).
17. Kommunalrecht Brandenburg: textsammlung für die kommunale Praxis. Ministerium des Innern und für Kommunales des Landes Brandenburg. 2019. 336 s. URL: https://mik.brandenburg.de/media_fast/4055/Kommunalrecht_Brandenburg_Textsammlung_Auflage1.pdf (дата звернення: 15.04.2020).

18. Local and Regional Governments in Europe: Structures and Competences / carried out by Irene Martinez Marias, coordinated by Nathalie Noupadja. CCRE – CEMR, 2016 Edition. 93 p. URL: https://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/CEMR_structures_and_competences_2016_EN.pdf (дата звернення: 15.04.2020).
19. Luxembourg's Constitution of 1868 with Amendments through 2009. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Luxembourg_2009.pdf?lang=en (дата звернення: 15.04.2020).
20. Maria Trojanek Strategic municipal real estate management. *Journal of International Studies*. Vol. 8, № 2, 2015, pp. 9-17. URL: https://www.jois.eu/files/JIS_Vol8_N2_Trojanek.pdf (дата звернення: 15.04.2020).
21. National Constitutions in European and Global Governance: Democracy, Rights, the Rule of Law: National Reports. Anneli Albi, Samo Bardutzky Editors. 2019. 1522 p. URL: <https://doi.org/10.1007/978-94-6265-273-6> (дата звернення: 15.04.2020).
22. The Belgian Constitution. Legal Affairs and Parliamentary Documentation Department of the Belgian House of Representatives D/2018/4686/11. (updated following the constitutional revision of 24 October 2017). URL: https://www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/publications/constitution/GrondwetUK.pdf (дата звернення: 15.04.2020).
23. The Constitution of Finland 11 June 1999 (731/1999, amendments up to 817/2018 included). URL: <https://oikeusministerio.fi/en/constitution-of-finland> (дата звернення: 15.04.2020).
24. The Constitution of Greece 2/28/2016. URL: http://europam.eu/data/mechanisms/FOI%20Laws/Greece/Greece_Constitution_1975.pdf (дата звернення: 15.04.2020).
25. The Constitution of the Kingdom of the Netherlands 2008. URL: <https://www.government.nl/binaries/government/documents/regulations/2012/10/18/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands-2008/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands-2008.pdf> (дата звернення: 15.04.2020).
26. The Federal Constitutional Law of Austria 1920 as amended in 1929 as to Law №. 153/2004, December 30, 2004. URL: http://constitutionnet.org/sites/default/files/Austria%20_FULL_%20Constitution.pdf (дата звернення: 15.04.2020).
27. The Fundamental Law of Hungary English translation of the consolidated version of the Fundamental Law of Hungary incorporating (with amendments in force on 29 June 2018) URL: https://www.kormany.hu/download/f/3e/61000/TheFundamentalLawofHungary_20180629_FIN.pdf (дата звернення: 15.04.2020).
28. Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. URL: https://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zarzadcow/dla-samorzadow/ustawa%20o%20samorz%C4%85dzie%20gminnym.pdf (дата звернення: 15.04.2020).
29. Zákon č. 138/1991 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o majetku obcí (v znení č.). URL: <https://www.epi.sk/zz/1991-138> (дата звернення: 15.04.2020).
30. Zákon č. 369/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o obecnom zriadení. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1990-369> (дата звернення: 15.04.2020).
31. Zákon č. 377/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave. (v znení) URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1990-377> (дата звернення: 15.04.2020).
32. Zákon č. 583/2004 Z. z. Zákon o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy a o zmene a doplnení niektorých zákonov. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-583> (дата звернення: 15.04.2020).

REFERENCES

1. Aleksyeyev V.M. Udoskonalennya upravlinnya komunalnoyu vlasnistyu v Ukraini: organizacijno-teoretychni zasady. Chernivci, Texnodruk, 2005. 216 s.
2. Barabash T.G. Formuvannya komunalnoyi vlasnosti v yevropejskych krayinax ta yiyi vplyv na miscevi finansy. *Naukovi praci NDFI* 3 (40). 2007. S. 39-47.
3. Yelisveyeva L.V. Munitsipalna vlasnist: ekonomichniy zmist ta perspektyvy yii transformaciyi v Ukraini v konteksti svitovogo dosvidu. *Efektivna ekonomika*. 2012. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_8_11 (дата звернення: 15.04.2020).
4. Zákon Bělgyaryya «Za obshhynskata sobstvenost»: v syla ot 01.06.1996 g. (otrazena denymynacyata ot 05.07.1999 g.). URL: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2133874691> (дата звернення: 15.04.2020).
5. Zákon Latvyuy «O samoupravlenyyax». 1994 g. (s yzmenenyamy y doponenyamy 2019 g.). URL: [https://mvd.riga.lv/na/Samoupravenija\(19_12_19\).pdf](https://mvd.riga.lv/na/Samoupravenija(19_12_19).pdf) (дата звернення: 15.04.2020).
6. Konstytucyya na Republyka Bělgyaryya: v syla ot 13.07.1991 g. (yzm. y dop., ot 18 Dekemvry 2015 g.). URL: <https://www.parliament.bg/bg/const> (дата звернення: 15.04.2020).
7. Kravchenko V.I. Mistsevi finansy Ukrainy: Navch. posib. K.: T-vo «Znannya», KOO, 1999. 487 s.
8. Kushh O. Ye. Zakordonnyy dosvid optymalnogo spivvidnoshennya riznyx form vlasnosti v komunalnomu gospodarstvi. *Teoriya i praktyka pravoznavstva*. 2015. Vyp. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_2_10 (дата звернення: 15.04.2020).
9. Novak A. O. Porivnyalno-pravoviy analiz deleguvannya povnovazhen organiv vykonavchoyi vlady organam mistseвого samovryaduvannya v Ukraini ta krayinax-chlenax YeS. *Teoriya i praktyka pravoznavstva*. Vyp. 2 (6), 201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_6 (дата звернення: 15.04.2020).
10. Sydorenko N. O. Osoblyvosti zaprovadzhennya reform u systemi organiv mistseвого samovryaduvannya Ukrainy v umovax yevropejskoyi integraciyi. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2014-02\(12\)/25.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2014-02(12)/25.pdf) (дата звернення: 15.04.2020).
11. Strategyya za upravlenye na obshhynska sobstvenost za sroka na mandat 2019 – 2023 g. na obshhynsky sv'et Pazardzhik (pryeta s Reshenye № 14 vzeto s Protokol № 3 ot 30.12.2019 g.). URL: <https://pazardzhik.bg/bg/strategiya-za-upravlenie-na-obshhtinska-sobstvenost-za-sroka-na-mandat-2019-2023-g-na-obshhtinski-savet-pazardzhik> (дата звернення: 15.04.2020).
12. Fedorenko V. L. Chernenchenko O.M. Konstytutsijni modeli mistseвого samovryaduvannya u derzhavax-uchasnycyax YeS, Shvejczariyi ta Ukraini: monograf.; za red. V.L. Fedorenka. Kyviv: Vydavnyctvo Lira-K, 2017. 288 s.
13. Andrzej Muczyński A comprehensive model of municipal housing stock management. URL: https://www.researchgate.net/publication/305270548_A_Comprehensive_Model_of_Municipal_Housing_Stock_Management (дата звернення: 15.04.2020).
14. Best Practice Guide for the Management of the Municipal Real Property in the Countries of the South-East Europe: Promise Project, May 25, 2012. URL: <http://www.southeast-europe.net/document.cmt?id=455> (дата звернення: 15.04.2020).
15. Growing economic gap between German municipalities: study. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2019-07/09/c_138212614.htm (дата звернення: 15.04.2020).
16. Kommunale Wohnungsbestände in Deutschland: Ergebnisse der BBSR-Kommunalbefragung 2015 / Redaktion Katina Gutberlet, Oktober 2017. 67 s. URL: https://www.bbsr.bund.de/BBSR/DE/Veroeffentlichungen/Sonderveroeffentlichungen/2018/kommunale-wohnungsbestaende-dl.pdf?__blob=publicationFile&v=3 (дата звернення: 15.04.2020).
17. Kommunalrecht Brandenburg: textsammlung für die kommunale Praxis. Ministerium des Innern und für Kommunales des Landes Brandenburg. 2019. 336 s. URL: https://mik.brandenburg.de/media_fast/4055/Kommunalrecht_Brandenburg_Textsammlung_Auflage1.pdf (дата звернення: 15.04.2020).

18. Local and Regional Governments in Europe: Structures and Competences / carried out by Irene Martinez Marias, coordinated by Nathalie Noupadja. CCRE – CEMR, 2016 Edition. 93 p. URL: https://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/CEMR_structures_and_competences_2016_EN.pdf (дата звернення: 15.04.2020).
19. Luxembourg's Constitution of 1868 with Amendments through 2009. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Luxembourg_2009.pdf?lang=en (дата звернення: 15.04.2020).
20. Maria Trojanek Strategic municipal real estate management. *Journal of International Studies*. Vol. 8, № 2, 2015, pp. 9-17. URL: https://www.jois.eu/files/JIS_Vol8_N2_Trojanek.pdf (дата звернення: 15.04.2020).
21. National Constitutions in European and Global Governance: Democracy, Rights, the Rule of Law: National Reports. Anneli Albi, Samo Bardutzky Editors. 2019. 1522 p. URL: <https://doi.org/10.1007/978-94-6265-273-6> (дата звернення: 15.04.2020).
22. The Belgian Constitution. Legal Affairs and Parliamentary Documentation Department of the Belgian House of Representatives D/2018/4686/11. (updated following the constitutional revision of 24 October 2017). URL: https://www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/publications/constitution/GrondwetUK.pdf (дата звернення: 15.04.2020).
23. The Constitution of Finland 11 June 1999 (731/1999, amendments up to 817/2018 included). URL: <https://oikeusministerio.fi/en/constitution-of-finland> (дата звернення: 15.04.2020).
24. The Constitution of Greece 2/28/2016. URL: http://europam.eu/data/mechanisms/FOI/FOI%20Laws/Greece/Greece_Constitution_1975.pdf (дата звернення: 15.04.2020).
25. The Constitution of the Kingdom of the Netherlands 2008. URL: <https://www.government.nl/binaries/government/documents/regulations/2012/10/18/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands-2008/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands-2008.pdf> (дата звернення: 15.04.2020).
26. The Federal Constitutional Law of Austria 1920 as amended in 1929 as to Law №. 153/2004, December 30, 2004. URL: http://constitutionnet.org/sites/default/files/Austria%20_FULLL_%20Constitution.pdf (дата звернення: 15.04.2020).
27. The Fundamental Law of Hungary English translation of the consolidated version of the Fundamental Law of Hungary incorporating (with amendments in force on 29 June 2018) URL: https://www.kormany.hu/download/f/3e/61000/TheFundamentalLawofHungary_20180629_FIN.pdf (дата звернення: 15.04.2020).
28. Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. URL: https://www.nid.pl/pl/Dla_wlasciocieli_i_zarzadcow/dla-samorzadow/ustawa%20o%20samorz%C4%85dzie%20gminnym.pdf (дата звернення: 15.04.2020).
29. Zákon č. 138/1991 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o majetku obcí (v znení č.). URL: <https://www.epi.sk/zz/1991-138> (дата звернення: 15.04.2020).
30. Zákon č. 369/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o obecnom zriadení. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1990-369> (дата звернення: 15.04.2020). (дата звернення: 15.04.2020).
31. Zákon č. 377/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave. (v znení) URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1990-377> (дата звернення: 15.04.2020).
32. Zákon č. 583/2004 Z. z. Zákon o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy a o zmene a doplnení niektorých zákonov. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-583> (дата звернення: 15.04.2020).